

KUIDAS VORMISTADA

Kuidas vormistada tsitaati?

Maire Raadik

Tsitaat on sõnasõnaline väljavõte tekstist. Tsitaadiks võib olla sõna, väljend, lause või selle osa, mitu lauset, lõik või isegi mitu lõiku. Tsitaat pannakse harilikult jutumärkidesse. Nt

Need majad püstitati neil päevil, kui „inimesed oskasid ehitada“. Terentiuselt pärineb mõte „Olen inimene ja arvan, et miski inimlik pole mulle võõras“. „Kui anda kukele loominguvabadus, kireb ta ikka vanamoodi edasi,“ on öelnud vene kirjanik Dovlatov. Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklis 24 seisab: „Lapsed võivad vabalt väljendada oma seisukohti. Neid seisukohti võetakse arvesse lapsega seotud küsimustes vastavalt tema vanusele ja küpsusele.“ „me oleme kõigea nõus / sest kätte on jõudnud oktoober / ja saladus peitub veenõus / OKEISID TÄIS ON JU TOOBER“ (Contra)

Parandused ja kommentaarid

Tsitaadis tuleb säilitada autori kirjaviisi. See tähendab, et tsiiteerides ei tohi muuta sõnastust, õigekirja, kirjavahemärke ega eristuskirju (kursiivkiri, paks kiri, sõrendus). Kui ei ole võimalik neid nõudeid täita, on parem refereerida (öelda oma sõnadega). Juhul, kui mõni keelereegel on vahepeal muutunud, tuleb tsiitaadis säilitada see pruuk, mis kehtis tsiiteeritava teksti ilmumise ajal (nt väiketähtlühendid lõpupunktiga, osa nimesid jutumär-

kides). On siiski tavaks, et 1920. ja 1930. aastate tekstides võib *w*-tähe asendada *v*-ga.

Tsiteerija võib tsitaadi teksti lisada puuduva sõna (see tuleb anda nurksulgudes) või tõsta mõne koha eristuskirjaga esile (selle kohta lisada nurksulgudes selgitus, nt [kursiiv MR]). Ümarsulgudes saab lisada küsi- või hüüumärgi, et väljendada oma kahtlust või imestust.

Väljajätud

Tekstist, mida tsiteeritakse, võib vajaduse korral välja jätta sõnu, lauseosi, lauseid või ka terveid lõike. Lausest välja jäetavate sõnade asemele pannakse **katkestuspunktid** (kaks või neli punkti), koos sõnadega tuleb välja jätta ka neile eelnevad või järgnevad kirjavahemärgid (näide b). Kui tekstis ei ole vaja teha vahet sisulistel ja vormilistel katkestustel (sisulised katkestused on teinud autor, vormilised teeb tsiteerija), võib katkestust märkida ka mõttepunktidega (kolm punkti).

Välja jäetavate lausete või lõikude asemele pannakse **katkestusjooned**, harilikult kolm mõtte- või sidekriipsu nurksulgudes: [– – –] või [- - -] (näide a). Õigupoolest on eri autorid läbi aegade pakkunud erinevaid pika väljajätku märke: Johannes Valgma ja Nikolai Remmel 1968 [– –], Lembit Abo 1975 [. . .] ja [- - -], Henn Saari 1993 [– – –] ja [- - -], Tiiu Erelt 1995 --- ja [---], Ellen Uuspõld 2000 [– – –] ja [- - -]. Katkestuspunktide ja -joonte ette ja taha jäetakse tühik, katkestuspunktid võib kokku kirjutada neile eelnevate või järgnevate jutumärkidega (kuid võib jätta ka tühiku, mis toob katkestuspunktid selgemini esile, näide c).

- a) Öeldes, et inimesed on võrdsed, peame silmas, et nad on võrdsed inimväärikuses, mis on igäihele antud ja mida pole kellelgi õigust alandada. [– – –] Inimestel on valikuvabadus ja nad vastutavad selle eest, mida teevad – head või kurja – ja see võimalus vabalt valida, mitte aga moodus, kuidas nad seda vabadust kasutavad, teeb nad võrdseks inimväärikuses.

- b) Inimestel on valikuvabadus .. ja see võimalus vabalt valida .. teeb nad võrdseks inimväärikuses.
- c) Neljas palve kõlab Matteuse järgi „Meie igapäevast leiba anna meile tänapäev“, Luuka järgi „ .. anna meile päevast päeva“.

Jutumärgid ja kursiiv

Tsitaadid tuleb tekstis esile tõsta. Harilikult pannakse nad **jutumärkidesse**, kuid jutumärkide asemel võib kasutada ka eristuskirja (nt kursiivi). Otstarbekas on kasutada korraga ainult üht esiletõstu: kui on jutumärgid, pole vaja kursiivi (ja kui on kursiiv, ei ole vaja jutumärke). Võõrkeelsed tsitaadid käivad sama moodi jutumärkidesse nagu eestikeelsed ning jutumärkides olevat võõrkeelset tsitaati ei panda enam kursiivkirja (st ei rakendata topeltestust), nt

Kui proovite sellist plaati taasesitada, ilmub ekraanile teade „No disc“ („Plaat puudub“) või „Please check the regional code of the disc“ („Palun kontrollige plaadi regioonikoodi“).

On kaks rühma tsitaate, mida on tavaks kirjutada **kursiivkirjas**. Need on esiteks kirjeldatavad keelendid keeleteaduslikus tekstis (näide a) ja teiseks tsitaatsõnad ehk ladina, inglise, saksa või mõne muu keele sõnad, mida kasutatakse eesti tekstis algupärasel kujul (näide b). Kui kogu tekst on kursiivkirjas, tuleb muidu kursiivis kirjutatav keelend panna püstkirja. Käsitsi kirjutamisel tõmmatakse kursiivi nõudva keelendi alla laineline joon, see asendab kursiivkirja.

- a) *kallis*-tüübi sõnades asendub tüvevokaal *i* mitmuse tunnuse ees *e*-ga, nt *kallis* : *k`alleid*.
- b) *Catwalk*'i ääres on kohal 80 telekanalit, kes teevad *moe-show*'st otseülekanne.

Tarbetud jutumärgid

Tõlketekstides tuleb teiste keelte mõjul ette, et peagu kõik sõnad või väljendid, mida keegi on öelnud või kirjutanud, pan- nakse tsitaatidena jutumärkidesse (näide a). Eesti keeles mõjub see ülepingutusena. Kui sõnastusest on niigi selge, et keegi ütles ühe või teise sõna, on jutumärgid enamasti üleaarused (näide b). Tasub arvestada sedagi, et eesti keeles väljendavad jutumärgid muu hulgas irooniat, mistõttu võivad valesti pandud märgid teksti mõtte pea peale pöörata.

- a) Litvinenko oli öelnud, et on „üsna kindel“, kes tappis Politkovskaja. Hotellis Millennium viibis veel üks mees, keda Litvinenko nimetas „Vladimiriks“. Riigiduumi liige Gudkov ütles, et ülejooksikud, kes teavad märksa eluohtlikumaid saladusi, on välismaal „elus ja terved“.
- b) Litvinenko oli öelnud, et on üsna kindel, kes tappis Politkovskaja. Hotellis Millennium viibis veel üks mees, keda Litvinenko nimetas Vladimiriks. Riigiduumi liige Gudkov ütles, et ülejooksikud, kes teavad märksa eluohtlikumaid saladusi, on välismaal elus ja terved.

Tsitaadijutumärgid on tarbetud ka juhul, kui tsiteerija seob tsiteeritava lause (näide a) oma lausesse nagu kaudkõne (näide b), nii et tsitaat mõjub pigem refereeringuna. Tsiteeritava lausekatke ümber on jutumärgid loomulikud (näide c), kuid ka mitte tingimata tarvilikud.

- a) Ingrid Bergman on öelnud: „Õnn on hea tervis ja halb mälu.“
- b) Ingrid Bergman on öelnud, et õnn on hea tervis ja halb mälu.
- c) Ingrid Bergmani sõnul seisneb õnn selles, kui sul on „hea tervis ja halb mälu“.

Algustäht

Lausekujulised tsitaadid kirjutatakse harilikult suure algustähega (näide a). Lause tunnuseid on öeldis: kui jutumärkides olev osa sisaldab öeldist, sobib seesugust tsitaati alustada suure

tähega nagu lauset. Rahvalikud ütled mõjuvad sageli rohkem väljendi kui lausena, mistõttu võib neid kirjutada nii suure kui ka väikese tähega (näide b). Tsiteeritavad lausekatked, sõnad ja väljendid käivad väikese algustähega (näide c).

- a) Galilei ütelnud „Ta liigub siiski“ siis, kui keegi ei kuulnud. Küsimusele „Mitu järve on Eestis?“ ei osanud keegi vastata. Olen tüdinud tema juttudest „Kui ma tegin seda“ või „Kui ma olin seal“. Külalise soovile „Jätku leiba!“ vastas pererahvas „Tarvis“ või „Jätku tarvis“.
- b) Kohti jagati põhimõttel „kes ees, see mees“. ~ Kohti jagati põhimõttel „Kes ees, see mees“. Parlamendis levib tööstiil „eesmärk pühitseb abinõu“. ~ Parlamendis levib tööstiil „Eesmärk pühitseb abinõu“.
- c) Coudenhove-Kalergi sõnul ehitatakse riiki seadustest ja paragrahvidest, mis „toovad korda kaosesse ja loogikat pimedasse eluvõitlusse“. § 33 lg 4 teises lauses asendada sõna „kaaskiri“ sõnaga „seletuskiri“.

Silditekste (kõige laiemas mõttes) sobib tsiteerimisel kirjutada lause alguse suurtähega olenemata sellest, kas tekstiks on lause, väljend või sõna ja olenemata ka sellest, kas silt on reaalne või virtuaalne (nupp, link, käsk, menüüjaotis vms). Sel moel alluvad silditekstid pealkirjamallile, olemata ise tegelikult pealkirjad (sest nende taga ei ole teost). Nt

Mõnel väraval on silt „Kuri koer“, mõnel „Siin valvan mina“. Ümbrikul oli tempel „Tasuta“. Pudelil oli kiri „Enne tarvitamist loksutada“. Narva tunnuslauseks sai „Hea energia linn“. Klahv „Home“ viib kursori tagasi rea algusesse, klahv „End“ rea lõppu. Valige menüü „Viited“ jaotisest „Allmärkused“ käsk „Lisa allmärkus“. Kui olete toote välja valinud, klõpsake nuppu „Lisa ostukorvi“.

Tsitaat ja otsekõne

On tava teha vahet otsekõne vormistusel ja tsitaadi, täpsemini tsiteeritavate sõnade ja väljendite vormistusel. Otsekõne eraldatakse saatelausest kooloniga (kui saatelause on otsekõne

ees) või komaga (kui saatelause on otsekõne järel), tsitaadi ette koolonit ega järele koma ei panda. Lause lõpus oleva otsekõne kinnijutumärk lõpetab ühtlasi lause, tsitaadi kinnijutumärgile järgneb veel lauselõpumärk. Tsiteeritavaid **sõnu ja väljendeid** vormistatakse **ainult tsitaadina**, lauseid võib aga vormistada **nii tsitaadina kui ka otsekõnena**.

Otsekõnena vormistus sobib harilikult juhul, kui tsiteeritavat lauset saadab kõnelemisele (või kõnelemisega kaasnevale tegevusele) viitav öeldisverb, nagu *ütleb* (*ütles*, *on öelnud*), *küsib*, *hüüab*, *kirjutab*, *mõtleb* vms (näide b) või kui tsiteeritav lause on tekstis omaette (näide c). **Tsitaadina** vormistus sobib seal, kus öeldisverbi asendab sellest tuletatud nimisõna, nt *ütlus*, *väide*, *küsimus*, *hüüe*, *mõte* (näide a), või kus tsiteeritav lause on saatelause sees (näide d).

- a) Kirjutise motoks on Marju Lauristini mõte „Inimese esmane vajadus on olla informeeritud“.
- b) „Inimese esmane vajadus on olla informeeritud,“ ütleb Marju Lauristin. „Inimese esmane vajadus,“ ütleb Marju Lauristin, „on olla informeeritud.“ Lõpetuseks tsiteerin Marju Lauristini, kes on öelnud: „Inimese esmane vajadus on olla informeeritud.“
- c) „Inimese esmane vajadus on olla informeeritud.“ (Marju Lauristin)
- d) Noogutanud tervituseks paarile siilile .. ja kostnud tähtsalt „Hommikust, hommikust!“ mõnedele teistele ning lahkelt „Ahah, vaata aga vaata“ kõige pisematele, lehvitas ta neile kõigile veel korraks käpaga üle õla, ja läinud ta oligi.

Mõnikord pole siiski erilist vahet, kas vormistada otsekõne (näide a) või tsitaadina (näide b).

- a) Kord mõlgutas ta nukralt: „Miks?“, kord jälle: „Mispärast?“, vahel sekka ka: „Täiesti arusaamatu, mispärast miks?“ ja mõnikord ei teadnud ta enam ise kah päris täpselt, mis see õieti oli, millest ta parajasti mõtles.
- b) Kord mõlgutas ta nukralt „Miks?“, kord jälle „Mispärast?“, vahel sekka ka „Täiesti arusaamatu, mispärast miks?“ ja mõnikord ei teadnud ta enam ise kah päris täpselt, mis see õieti oli, millest ta parajasti mõtles.

Tsitaat moto või pealkirjana

Motoks olev tsitaat pannakse harilikult teise kirja (väiksem kiri, kursiivkiri vms), harvemini asendatakse eristuskeri jutumärgidega. Motoks oleva tsitaadi lõppu pannakse punkt, allikaviide (autori nimi, teose pealkiri) jäetakse harilikult punktita (näited a, b). Allikaviite võib esitada ka sulgudes (see sobib eriti juhul, kui viide on tsitaadiga samal real, näide b). Kui nimetavas käändes autorinimele järgneb teose pealkiri, võib nende vahele panna ka koma (näide a).

- a) Mõnikord on viha õiglane, aga hiljem on siiski kahju, sest õiglusega ei ole võimalik viha tagajärgi enam kuidagi kokku lappida. Nii et ka õiglasel vihal pole tavaliselt mõtet.

Mart Kivastik

Mart Kivastik „Kurb raamat“

Mart Kivastik, „Kurb raamat“

Mart Kivastiku „Kurb raamat“

- b) Ärge koguge endile varandusi maa peale, kus koi ja rooste rikuvad ja vargad sisse murravad ja varastavad. (Matteuse evangeelium 6, 19 ~ Mt 6, 19)

Pealkirjaks oleva tsitaatlause võib panna jutumärgidesse, siis on selge, et see on just tsitaat. Kui pealkirjas esitatakse autori mõte (mitte täpne tsitaat), nt „Hillary Clinton: ettevõtted ei loo töökohti“ või „Vang kaebab: toidujagaja ei meeldi, riisipudrul on moos“ (see on üsna tavaline pealkirjamall ajalehesõnumites), siis sobib pärast koolonit jätkata väiketähedega ja ilma jutumärgideta. Täpse tsitaadi puhul võib siiski panna jutumärgid ja alustada kooloni järelt suure tähedega.

Loe lisaks

Lembit Abo, Käsikiri ja korrektuur. Teine, ümbertöötatud trükk. Tallinn: Valgus, 1975, lk 51–54.

Maire Raadik, Väikesed tarbetekstid. Käsiraamat. Teine, täiendatud trükk. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2014. (Vt peatükk „Viitamine“ lk 132–135.)

Maire Raadik, Lugu „ärakaotatud“ jutumärkidest. – Keelenõuanne soovitab 4. Koostanud ja toimetanud Maire Raadik. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2008, lk 174–181. <http://keeleabi.eki.ee/pdf/164.pdf>.

Ellen Uuspõld, Üliõpilastööde vormistamise juhend. Tartu Ülikool. Filosoofiateaduskond. Eesti keele õppetool. Tartu: Tartu Ülikool, 2000, lk 33.